

191. IV. 30.

M *agyar*

T *udomány*

**BŰNÖZÉS ÉS IGAZSÁG-
SZOLGÁLTATÁS AZ EZRED-
FORDULÓN**

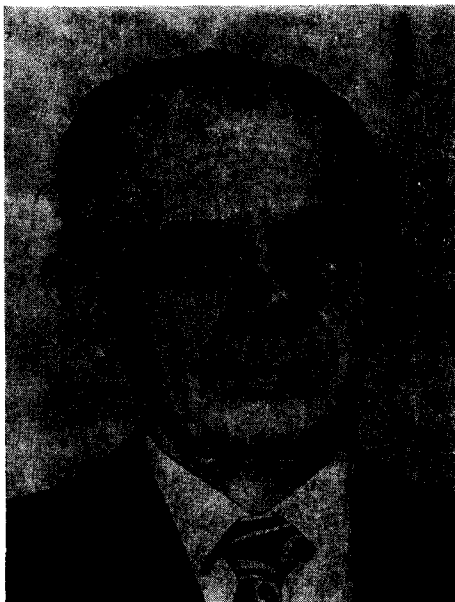
ÖT ÉVVEL CSERNOBIL UTÁN

**NYELV ÉS LÉLEK —
VAJDASÁGI HELYZETKÉP**

91/4

IMRE SAMU

1917—1990

Imre Samu akadémikus 1990. november 6-án halt meg, 73 éves korában. Szinte munka közben ragadta el a halál: egy érdeklődéséhez igen közel álló tudományos munka szakmai vitáján fogta el a hirtelen rosszul, s órákkal később végleg elragadta közülünk egy újabb szívroham. Tudtuk, hogy nem egészséges, hogy évek óta veszélyben él, de derűs természete, fáradhatatlan aktivitása, mozgékonyága s nem utolsósorban töretlen szellemi frissessége elfeledtette velünk betegségét. Halála éppen ezért váratlan s váratlansága miatt is fájdalmas, súlyos veszteség volt barátai, nyelvésztársai, kollégái, a magyar nyelvtudomány egésze számára.

Imre Samu mindenekelőtt tudós volt, kutató, az utóbbi évtizedek magyar nyelvtudományának egyik legkiemelkedőbb s egyúttal legmarkánsabb egyénisége. Tevékenységének központjában a *magyar nyelvjárások kutatása* állt; alig 22 évesen írt első tudományos közleményei szülőfaluja — az ausztriai Felsőőr —

nyelvjárását tárgyalták, s a részletkérdéseknek szentelt cikkek sora fokozatosan teljessé vált ki szintetikus igényű monográfiákká — persze nem csupán Felsőőr nyelvjárásáról, ami pedig önmagában is jelentős téma, hiszen rendkívül érdekes nyelvjárászigetről van szó —, hanem a magyar nyelvjárások összességéről: itt Imre Samu egyik főműve, „*A magyar nyelvjárások rendszere*” című nagy szintetizáló, rendszerező munkára gondolunk (Budapest, 1971), amelyben Imre Samu a fonológia modern eszköztudományát is felhasználva, a magyar nyelvjárások típusainak újszerű, meggyőző osztályozását nyújtotta. Tegyük hozzá: ez a jelentős munka nagymértékben támaszkodik az utóbbi évtizedek magyar nyelvtudományának egyik legnagyobb alkotására, a „*Magyar nyelvjárások atlaszá*”-ra, amelynek elkészülte során, Imre Samu nemcsak egyik gyűjtője, munkatársa, hanem egyre inkább egyik irányítója is volt. Imre Samu szemléletének modernségére, újító szellemére mutat, hogy nagy figyelmet szentelt a nyelvjárások történeti mozgásával kapcsolatos szociológiai jelenségeknek, és a jelenlegi helyzet felméréséhez már szükségesnek látta a nyelvjárásokat a köznyelv szintjén integráló regionális köznyelvi változatok kutatását is, s az e téren megindult rendszeres vizsgálatok inspirálójá, elindítója volt.

Imre Samu érdeklődése távolról sem volt azonban egyoldalú; sokat foglalkozott a *magyar nyelvtörténet* kérdéseivel: számos egyéb történeti vonatkozású munkája mellett

legkiemelkedőbb talán „*A Szabács Viadala*” című monográfiája (Budapest, 1958), amelyben gondos nyelvészeti elemzéssel végleg bebizonyította e fontos magyar irodalmi és nyelvelmlék sokáig vitatott hitelességét.

Ha hozzátesszük, hogy többszáz adatra terjedő bibliográfiájában bőven találunk a mai magyar nyelv nyelvtanával kapcsolatos munkákat is, bizvást szögezhetjük le, hogy mindig adatgazdag, de egyúttal világos, élvezetesen megírt munkáival Imre Samu a magyar nyelv tudományos kutatásának szinte egész tematikai körét átfogta, s életműve a magyar nyelv minden jövőendő kutatója számára megkerülhetetlen, szinte forrásértékű lesz.

A Burgenland német nyelvű területeibe szinte beékelődött Felsőőr eleven emléke és alapos ismerete determinálta Imre Samu élete vége felé egyre élénkebb érdeklődését a *kényelvűség* s az azzal kapcsolatos *szociolingvisztikai* kérdések iránt, s azt az aktív figyelmet, amellyel a határainkon túli magyarság s nem kis mértékben az emigrációba kényserült magyarok nyelvi helyzetét, nyelvéllapotát követte.

Imre Samura igen jellemző módon, ez az érdeklődés nem maradt meg az elméleti fel-dolgozás szintjén: hosszú éveken át segítette nagy tekintélyű nyelvészként a Magyarok Világszövetsége munkáját, s szerkesztette a világ magyarsága nyelvi kultúráját szolgáló „*Nyelvünk és kultúránk*” c. folyóiratot. A társadalmi érdekek, közös ügyeink iránti szinte ösztönös elkötelezettsége Imre Samu akadémikusi tevékenységében is megmutatkozott: sohasem viselt — és sohasem kívánt — tisztséget, de a szerény és nélkülözhetetlen munkák tömegét vállalta el, és évekig állt az egyik leglényegesebb — és sajnos legkevesébé hálás, legkevesebb látványos sikert biztosító — poszton: a legutóbbi időkg, majdnem haláláig vezette az Akadémia kiadói tanácsát, küzdött a tudományos könyvkiadás krízise közepe-teret az ívszámokért, a hozzájárulások igazságos elosztásáért, a folyóiratok életben maradásáért: nyugodtan állíthatjuk, hogy az ő hősies, szívós munkája nélkül a helyzet a mainál is lényegesen súlyosabb, kilátástalanabb volna.

S mégis — a tudományos kutatáson kívül — tevékenységének, tudományszervező aktivitásának fő területe az MTA Nyelvtudományi Intézete volt, s nem túlzás azt állítani, hogy bizonyos fokig az Intézet is alkotásai közé tartozik. Az Intézetnek alapítása óta munkatársa volt, évekig tudományos titkára, majd kereken két évtizeden át — egészen nyugdíjba vonulásáig — igazgatóhelyettese. De nyugdíjas korában is szinte otthona maradt az Intézet: íróasztala továbbra is ott állt az igazgatóságon, tanácsadóként segítette az Intézet vezetését, fontos munkálatok szaktanácsadója, elvi irányítója maradt. Imre Samu az Intézet életében nem csupán a folytonosságot képviselte: résztvevője, őrzője, alakítója volt azoknak a nagy munkálatoknak — a nyelvatlasznak, a nagy szótári és nyelvtani vállalkozásoknak —, amelyek évtizedeken át és ma is az Intézetet a magyar nyelvtudomány egyik legfontosabb műhelyévé teszik, s szinte sugározta maga körül a tudományos igényességnek, etikának, pontosságnak, fegyelemnek azt a követelmény-rendszerét, amelynek ő maga példaadó letéteményese volt. Megtartó erő volt, de nem volt konzervatív: nyitott szemmel, nyitott gondolkodásmóddal tekintett azokra az irányza-tokra, iskolákra is, amelyek az ő tudományos irányultságához képest távolabbiak vagy újkeletűek voltak, és — ha tudományos igényességükről meggyőződött — támogatta az Intézetben való meghonosodásukat, kibontakozásukat.

Aki közel került hozzá, hamarosan meggyőződhetett kiváló, vonzó emberi kvalitásai-ról: szigora, szókimondása, fegyelmezettsége sajátos harmóniában volt derűs, csöndes humorával, udvariasságával, emberi kedvességével és segítőkészségével.

Maradandót, kiválót alkotott, tevékenysége hosszú időre megszabja a magyar nyelv-járáskutatás fejlődését, szemléletét — és maradandó emléket s a pótolhatatlan hiány érzését hagyja maga mögött a kiváló, tiszta ember, a segítőkész, melegszívű kolléga és barát.

Herman József